

Ana Marija Boljanović

Normizacija u području kulturne baštine

Ana Marija Boljanović
Hrvatski zavod za norme
HR – 10 000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 78

UDK: 006.3:7.025.3
Stručni rad/Professional Paper
Primljen/Received: 10. 12. 2012.

Ključne riječi: normizacija, norma, kulturna baština, zaštita, Hrvatski zavod za norme (HZN), CEN/TC 346

Key words: standardization, standards, cultural heritage, protection, The Croatian Standards Institute (HZN), CEN / TC 346

Norma je hrvatski naziv za dokument koji se na engleskom jeziku naziva *standard*, na njemačkom *Norm*, na francuskom *norme*, a znači pravilo postupanja i zajednički temelj za mjerenje napretka, prihvatljivosti i postignuća. Norme nastaju procesom koji se naziva normizacijom. Normizacija se područjem kulturne baštine bavi radi normiranja metoda i postupaka za njezino očuvanje. U izradbi normi u području kulturne baštine sudjeluju stručnjaci na nacionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini okupljeni u tehničkim odborima pojedinih organizacija za norme. Primjena europskih, odnosno međunarodnih norma u području kulturne baštine, omogućuje ujednačavanje metoda na globalnoj razini i njihov daljnji razvoj uključivanjem svih zainteresiranih strana, a sve u funkciji zaštite kulturne baštine. Objavljene norme u području zaštite kulturne baštine opisuju metode očuvanja izložaka u suvremenim i povijesnim ustanovama odnosno građevinama kao npr. muzejima, galerijama, arhivima, knjižnicama, crkvama i sl., bave se mjerenjem temperature, vlage, opremom za mjerenje, osvjetljenjem, transportnom ambalažom, uzorkovanjem, razmjenom informacija itd. Primjena norma sprječava uporabu neadekvatnih materijala, postupaka i nedovoljno ispitanih metoda i poboljšava kvalitetu rada i istraživanja u području kulturne baštine. U ovom se radu daje prikaz europske, međunarodne i nacionalne prakse u području normizacije kulturne baštine. U prvome se dijelu daje općenit prikaz područja normizacije i čime se ona bavi, u drugome se dijelu daje prikaz područja kulturne baštine s naglaskom na njezinu zaštitu i očuvanje u Republici Hrvatskoj, dok se u trećem dijelu daje detaljan prikaz normi različitih razina u području kulturne baštine. Podaci su prikupljeni iz raspoloživih baza podataka i kataloga normâ, kao i internet-skih stranica normizacijskih organizacija te uvidom u normativne

dokumente, zakone, propise i pravila te upućuju na zaključak da se nacionalna praksa u pogledu normizacije i zaštite kulturne baštine uglavnom temelji na međunarodnoj i europskoj praksi.

1. NORMIZACIJA

Normizacija je djelatnost uspostavljanja odredaba za opću i višekratnu uporabu koje se odnose na postojeće ili moguće probleme radi postizanja najboljega stupnja uredenosti u danome kontekstu¹. Ta se djelatnost u prvome redu sastoji od oblikovanja, izdavanja i primjene normâ.

Norma je hrvatski naziv za dokument koji se na engleskom naziva *standard*, na njem. *Norm*, na francuskom *norme*; a znači pravilo postupanja i zajednički temelj za mjerenje napretka, prihvatljivosti i postignuća. Norma je dokument donesen konsenzusom, odobren od priznatoga tijela. Konsenzus je opće slaganje koje se odlikuje odsutnošću čvrstoga protivljenja bitnim sadržajima znatnoga dijela interesnih skupina i procesom u kojemu se nastoje uzeti u obzir gledišta svih zainteresiranih strana te uskladiti oprečna stajališta². Norma je normativni dokument koji za opću i višekratnu uporabu daje pravila, upute ili obilježja za djelatnosti ili njihove rezultate sa svrhom postizanja najboljega stupnja uredenosti u danome kontekstu³. Norme pospješuju prodaju dobara i usluga, osiguravaju uspjeh na tržištu, štite sigurnost, zdravlje i opću dobrobit te poboljšavaju životni standard. Norme se temelje na provjerenim znanstvenim, tehničkim i iskustvenim rezultatima. Važne su koristi od primjene normi poboljšavanje prikladnosti proizvoda, procesa i usluga za njihove predviđene svrhe, otklanjanje zapreka u trgovini te olakšavanje tehničke

1 Hrvatska norma HRN EN 45020:2007 Normizacija i srodne djelatnosti – Rječnik općih naziva (ISO/IEC Guide 2:2004; EN 45020:2006), str. 28.

2 Konsenzus nužno ne znači jednoglasnost.

3 Hrvatska norma HRN EN 45020:2007 Normizacija i srodne djelatnosti – Rječnik općih naziva (ISO/IEC Guide 2:2004; EN 45020:2006), str. 28.

suradnje. Svakodnevica je nezamisliva bez brojnih proizvoda i usluga koji su određeni normama u svim područjima ljudskog života, npr. po normama se izrađuje namještaj, ispituju kozmetički proizvodi, određuje format papira i veličine odjeće, izrađuje i ispituje sportska oprema, ispituju kućanski aparati, izrađuju naočale, obavljaju poštanske usluge, usluge čišćenja, provjerava ispravnost hrane, primjenjuju obnovljivi izvori energije itd.

Postoje tri razine svjetske normizacije, a to su: međunarodna, regionalna i nacionalna razina. Ispod nacionalne razine postoje npr. strukovne norme, tvorničke norme, interne norme i sl., koje nemaju široku primjenu i upotrebljavaju se unutar određenih stručnih krugova. Svrha je da sve norme koje imaju široku primjenu budu objavljene na višoj razini, a najviša je razina međunarodna. Na međunarodnoj razini djeluju sljedeće organizacije: Međunarodna organizacija za normizaciju (ISO)⁴, Međunarodno elektrotehničko povjerenstvo (IEC)⁵ i Međunarodna telekomunikacijska unija (ITU)⁶. Članovi ISO-a nacionalna su normirna tijela iz 164 države, dok su članovi IEC-a nacionalni elektrotehnički odbori iz 82 države.

Na regionalnoj (europskoj) razini djeluju sljedeće organizacije: Europski odbor za normizaciju (CEN)⁷, Europski odbor za elektrotehničku normizaciju (CENELEC)⁸ i Europski institut za telekomunikacijske norme (ETSI)⁹. Članovi CEN-a i CENELEC-a nacionalna su normirna tijela zemalja članica EU i EFTA-e te Hrvatska, Makedonija i Turska, dok ETSI ima 574 člana iz 41 europske zemlje.

Na nacionalnoj razini djeluju nacionalna normirna tijela kao što su *Deutsche Normung Institute* (DIN) u Njemačkoj, *British Standards Institute* (BSI) u Velikoj Britaniji ili *Hrvatski zavod za norme* (HZN) u Hrvatskoj.

Hrvatski zavod za norme (HZN) nacionalno je normirno tijelo Republike Hrvatske koje je osnovala Vlada Republike Hrvatske u listopadu 2004. godine (Uredbom o osnivanju Hrvatskog zavoda za norme (Narodne novine. 158/2004. i 44/2005.) za ostvarivanje ciljeva normizacije. Osnivanje HZN-a kao javne ustanove izvan sustava državne uprave predstavljalo je dio procesa usklađivanja infrastrukture za kvalitetu Republike Hrvatske sa zahtjevima za članstvo u Europskoj uniji. HZN je punopravni član međunarodnih organizacija za norme ISO-a i IEC-a, punopravni član europskih organizacija za norme CEN-a i CENELEC-a te ima status nacionalnoga normirnog tijela u ETSI-u. Normizacija pretpostavlja uključivanje svih zainteresiranih strana koje imaju pravo sudjelovati i dati svoj

doprinos izradbi norme kako bi je dragovoljno primijenili. Javnost rada temelji se na informiranju javnosti o početku pripreme norme, odboru koji priprema normu, nacrtu i fazama pripreme. Većina normizacijskih organizacija takve obavijesti daje u okviru tiskanih Glasila i/ili na svojim internetskim stranicama¹⁰.

Države članice Europske unije moraju posredovanjem svojih nacionalnih normirnih tijela prihvatiti sve objavljene europske norme. Hrvatski zavod za norme je od 1. siječnja 2010. punopravni član CEN-a i CENELEC-a pa stoga u svome radu primjenjuje normizacijska pravila i procedure koje vrijede za sve ostale članice Europske unije i u vrijeme dok Republika Hrvatska još nije postala članicom Europske unije. Kada europske organizacije za norme objave novu normu, ona postaje primjenjiva u 27 zemalja članica, odnosno za više od 496 milijuna stanovnika.

Objavljene su norme često predmet zakonskih i podzakonskih akata. Više od 4 000 europskih norma objavljeno je u Službenom glasilu Europske unije (*Official Journal*) u sklopu primjena direktiva i uredbi. Većina je direktiva transponirana u hrvatsko zakonodavstvo. Norme koje su objavljene u sklopu primjene određene direktive ili uredbe nazivamo usklađenim europskim normama, a norme koje služe kao podrška propisima kojima su europske direktive ili uredbe transponirane u nacionalno zakonodavstvo nazivamo usklađenim hrvatskim normama¹¹. Hrvatska je norma svaka norma koja je prihvaćena u Hrvatskome zavodu za norme i koja se primjenjuje u Republici Hrvatskoj. Popisi usklađenih hrvatskih norma koje služe za primjenu pojedinih zakona ili pravilnika objavljuju se u „Narodnim novinama“.

Zemlje članice međunarodnih organizacija imaju mogućnost prihvaćanja i objave međunarodnih norma (ISO, IEC) kao nacionalnih. Na temelju Bečkog sporazuma (Vienna Agreement¹²) postignuta između ISO-a i CEN-a norme koje je objavio ISO prihvaćaju se u europski sustav bez ikakvih izmjena i dopuna i obratno. Takve norme imaju oznaku EN ISO iza koje slijedi broj. CEN razvija vlastite norme iz područja u kojima ne postoje međunarodne norme ili one ne zadovoljavaju potrebe europskoga tržišta. Takve norme imaju oznaku EN iza koje slijedi broj, a kada se EN (europska norma) prihvati kao hrvatska norma, ona ima oznaku HRN EN iza koje slijedi broj. Pri prihvaćanju

¹⁰ Oglasnik za normativne dokumente Hrvatskoga zavoda za norme dostupan je na: <http://www.hzn.hr/Publikacije/glasiloz.html> (6. 2. 2013.).

¹¹ Usklađena europska norma europska je norma koja je usvojena na osnovi zahtjeva Europske komisije i čija je referencijska oznaka objavljena u službenom glasilu Europske unije, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_02_20_485.html (10.2.2013.).

¹² Bečki je sporazum dogovor o tehničkoj suradnji između ISO-a i CEN-a, potpisan 1991. godine, prema kojemu je omogućen zajednički rad na pripremi međunarodne/europske norme, radi izbjegavanja dupliciranja poslova, veće transparentnosti rada te ubrzanja postupka donošenja norme. Tekst sporazuma dostupan na: http://isotc.iso.org/livelink/livelink/fetch/2000/2122/3146825/4229629/4230450/4230458/01_Agreement_on_Technical_Cooperation_between_ISO_and_CEN_Vienna_Agreement_.pdf?nodeid=4230688&vernum=0 (10. 2. 2013.).

⁴ International Organization for Standardization

⁵ International Electrotechnical Commission

⁶ International Telecommunication Union

⁷ European Committee for Standardization

⁸ European Committee for Electrotechnical Standardization

⁹ The European Telecommunications Standards Institute

europske ili međunarodne norme nacionalno normirano tijelo odlučuje o jeziku na kojemu će norme biti dostupne. Europske i međunarodne norme prihvaćaju se kao hrvatske norme na engleskom jeziku, a nacionalne norme na nacionalnom jeziku¹³.

Sukladno Unutrašnjim pravilima za normizaciju, UPN 3:2009 *Izrada i donošenje hrvatskih norma i drugih dokumenata*, hrvatski normativni dokument¹⁴ izrađuje i predlaže njegovo prihvaćanje odgovarajući tehnički odbor, pododbor ili radna skupina osnovana radi njegove izradbe. Član tehničkog odbora, pododbor i radnih skupina delegiran je iz redova članova¹⁵ Hrvatskog zavoda za norme, a to može biti svaka pravna ili fizička osoba sa sjedištem, odnosno prebivalištem u Republici Hrvatskoj, npr. pravne osobe koje ostvaruju dobit i one koje ne ostvaruju dobit (komore, udruge, javne ustanove i sl.), fizičke osobe, tijelo državne uprave i sl.¹⁶ Članovi tehničkih odbora imaju osiguran pristup radnim dokumentima kako bi na njih mogli davati komentare i sudjelovati u izradbi konačnih tekstova norma, te su zaslužni i za donošenje, prihvaćanje i objavu hrvatskih normi. Pokretanje postupka za prihvaćanje normi, kao i objava o prihvaćenoj normi objavljuje se u službenome glasilu Hrvatskog zavoda za norme koji izlazi šest puta godišnje i od početka 2009. godine objavljuje se isključivo u elektroničkom obliku (u PDF formatu) te je dostupno na službenim internetskim stranicama HZN-a. Hrvatske se norme, kao i ostali normativni dokumenti, radi utvrđivanja primjenjivosti moraju redovito¹⁷, a katkad i izvanredno, preispitati.

S obzirom na raspoloživost financijskih sredstava norme i ostali normativni dokumenti povremeno se prevode na hrvatski jezik, i to prema određenim kriterijima: prije svega se prevode norme rječnici, zatim norme koje su svrstane u kategoriju najbolje prodanih i na kraju norme koje imaju iznimnu važnost za hrvatsku državu. Sukladno europskim, međunarodnim i nacionalnim zakonima i pravilima o zaštiti autorskih prava na norme, tekstovi norma nisu dostupni preko internetskih stranica normizacijskih organizacija, niti na bilo koji način ti tekstovi smiju biti javno dostupni¹⁸. Norme se kupuju od ovlaštenoga normizacijskog tijela koje vodi evidenciju o svakom kupcu, a pri pripremi bilo elektroničke bilo papirne verzije, na svaku se stranicu stavlja

vodeni žig koji sadržava podatke o kupcu, datumu kupnje i sl. te napomena o autorskom pravu na norme kako bi se svakog korisnika norme upozorilo da su norme predmet autorskoga prava te su zaštićene međunarodnim i europskim pravilima koja se odnose na autorska prava, iskorištavanje autorskih prava i prodaju normi zabranjeno je umnožavanje norma ili njihovih dijelova bez pisane dopusnice ovlaštenog tijela. Europska i međunarodna normizacija na taj način štite svoje interese i ujedno omogućuju daljnje financiranje svoje djelatnosti.

Kako je normizacija djelatnost koja se stalno razvija, unapređuje, dopunjuje i mijenja, na nacionalnoj je razini teško osigurati prijevode velikoga broja norma¹⁹ i stalno ih usklađivati, ali je mnogo važnije od toga da hrvatska normizacija prati i istodobno prihvaća promjene koje se događaju na europskoj i međunarodnoj razini te osigurava dostupnost informacija o normama svojim korisnicima, kao i dostupnost zadnjih valjanih verzija normi. Za takve potrebe u Hrvatskom zavodu za norme djeluje informacijsko-dokumentacijsko i komunikacijsko središte, Normoteka, koja pohranjuje i održava zbirke normi i drugih normativnih dokumenata s pratećim katalogima, časopisima i bazama podataka putem kojih se pretražuju i pronalaze odgovarajući podaci o normama i drugim dokumentima iz područja normizacije. Kao referentno mjesto za norme i normativne dokumente, korisnicima norma omogućuje se besplatan uvid u fond i pristup svim raspoloživim informacijama, a također je osiguran prostor i oprema za rad korisnika te stručna pomoć osoblja pri pretraživanju i definiranju njihovih zahtjeva.

2. KULTURNA BAŠTINA

S obzirom na značenje, kulturna baština može biti: svjetska, nacionalna, lokalna i osobna, a praksa očuvanja kulturne baštine razlikuje se između zemalja i kultura širom svijeta. Postoje tri konvencije UNESCO-a koje tretiraju kulturnu baštinu: *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*²⁰, *Konvencija o zaštiti kulturne baštine u slučaju oružanog sukoba*²¹ (Haška konvencija) i *Konvencija o načinu zabrane i sprečavanja ilegalnog uvoza, izvoza i transfera kulturne baštine*²². Zakonodavni okvir pojedinih država najčešće se temelji upravo na ratifikaciji UNESCO-ovih konvencija. Republika Hrvatska stranka je navedenih konvencija na temelju notifikacije o sukcesiji od 8. listopada 1991.

Prema *Konvenciji o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*, kulturno naslijeđe je podijeljeno u tri kategorije:

13 Njemačka DIN norma prihvaća se kao hrvatska na njemačkom jeziku.

14 Normativni je dokument zajednički naziv za normu, tehnički izvještaj, tehničku specifikaciju, izvještaj s radionice i sl.

15 Članstvo u HZN-u definirano je u Pravilniku o članstvu u Hrvatskome zavodu za norme. Tekst pravilnika dostupan na: http://www.hzn.hr/pdf/clanstvo/pravilnik_o_clanstvu.pdf, 2012-12-10)

16 Hrvatski zavod za norme trenutačno ima više od 500 članova koji delegiraju oko 2 500 stručnjaka za sudjelovanje u radu tehničkih odbora

17 Redovito preispitivanje obavlja se svakih pet godina, a rezultat može biti: potvrđivanje, prerada ili povlačenje normativnog dokumenta.

18 Nacrta norma mogu biti javno dostupni, konačni nacrti i objavljene norme nisu javno dostupni dokumenti.

19 Trenutačno postoji više od 28 000 hrvatskih norma, oko 0,1% je prevedenih na hrvatski jezik

20 Konvencija je usvojena 1972. godine na Općoj konferenciji UNESCO-a, s obzirom na povećan rizik za kulturno i prirodno naslijeđe u svijetu

21 Konvencija je usvojena 1954. godine

22 Konvencija je usvojena 1970. godine

spomenici²³, skupine građevina²⁴ i lokaliteti²⁵. Promjena vrijednosti pojedinih objekata baštine velikim dijelom ovisi o društvenim, odnosno političkim prilikama pa je potrebno spriječiti propadanje baštine uzrokovano namjernim odbacivanjem reprezentativnih primjeraka baštine koji pripadaju određenim razdobljima. Republika Hrvatska za laže se za izgradnju učinkovitog i održivog sustava zaštite i očuvanja kulturne baštine kako na nacionalnoj, tako i na međunarodnoj i regionalnoj razini te za uspostavljanje i unapređivanje međunarodne suradnje. Zaštita i očuvanje kulturnih dobara u Republici Hrvatskoj uređeni su *Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* (NN, 69/99.) te nizom izmjena i dopuna toga zakona koje su usklađene s aktima Europske unije u srodnome području (NN, 151/03., NN, 157/03., NN, 87/09., NN, 88/10., NN, 61/11., NN, 25/12., NN, 136/12.), kao i nizom podzakonskih akata. Sukladno članku 2. navedenoga zakona kulturna su dobra pokretne i nepokretne stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja; arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost; nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti, kao i dokumentacija i bibliografska baština i zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima.

U srpnju 2011. godine objavljena je *Strategija očuvanja, zaštite i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011-2015.* čiju je izradbu potaknulo Ministarstvo kulture, a koju je 14. srpnja 2011. usvojila Vlada RH. Osim analize stanja prikazane su smjernice kako riješiti postojeće probleme i iskoristiti mogućnosti i sredstva koja bi pridonijela dugoročnoj održivosti kulturne baštine. U Strategiji se navodi da „normi Europske unije i međunarodnih konvencija, Ministarstva kulture, tijela državne uprave, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, civilnog društva i privatnih vlasnika koje dijeli tek korak da postanu poduzetnici“, što je pokazatelj važnosti suradnje svih relevantnih čimbenika za provedbu Strategije. U tome smislu, osim zakonodavnog okvira, konvencija, preporuka, strategije postoje i pravila struke i norme koje se detaljno bave problematikom očuvanja, ali i ključnim načelima upravljanja kulturnom baštinom.

Prema hrvatskoj normi HRN EN 15898:2012 *Očuvanje kulturnog dobra – Osnovno nazivlje i definicije*, naziv kulturno

dobro označuje pojedinačnu manifestaciju kulturne baštine, a naziv kulturna baština obuhvaća sve materijalne i nematerijalne entitete od značenja za sadašnje i buduće generacije²⁶, uz napomenu da materijalna kulturna baština može biti pokretna ili nepokretna.

3. NORMIZACIJA U PODRUČJU KULTURNE BAŠTINE

Normizacijom u području očuvanja kulturne baštine bave se međunarodna (ISO), europska (CEN) i nacionalne normizacijske organizacije (npr. HZN, DIN, UNI, BSI) koje u sklopu rada tehničkih odbora okupljaju stručnjake iz područja srodnih kulturnoj baštini. Članovi tehničkih odbora svojim posebnim doprinosima mogu pridonijeti razvoju pojedinih područja normizacije, a područjem očuvanja kulturne baštine na međunarodnoj razini bavi se tehnički odbor ISO/TC 46, *Information und Dokumentation*, na europskoj razini tehnički odbor CEN/TC 346, *Conservation of cultural property*, a na nacionalnoj razini, u Republici Hrvatskoj, tehnički odbor HZN/TO 546, *Očuvanje kulturne baštine i HZN/TO 46 Bibliotekarstvo, informacije i dokumentacija*. U navedenim tehničkim odborima nalaze se predstavnici iz različitih sektora povezanih s kulturnom baštinom, kao i predstavnici tijela državne uprave, odnosno zakonodavstva. Rezultat rada navedenih tehničkih odbora objavljene su međunarodne, europske ili nacionalne norme. Postoji mogućnost da norme nižih razina npr. (strukovne norme) postanu norme viših ili najviše razine. Takav je bio slučaj npr. s CIDOC-ovim²⁷ konceptualnim referentnim modelom (CIDOC CRM²⁸) koji je postao međunarodna norma ISO 21127:2006 *Information and documentation - A reference ontology for the interchange of cultural heritage information*, što je bio rezultat nastojanja CIDOC ICOM-a da konceptualni referentni model postane norma koja će imati veću važnost i širu primjenu. Osim toga, postoji i mogućnost da se na uporabu norma upućuje kroz zakonske i podzakonske akte (npr. tehničke propise), što dodatno daje normama na važnosti, a potencijalne korisnike upućuje na mogućnost primjene takvih gotovih rješenja koja su rezultat rada najkompetentnijih stručnjaka. Tako npr. *Zakon o potvrđivanju okvirne konvencije Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo* koji je donesen 20. travnja 2007. godine (NN Međunarodni ugovori br. 5/07) u članku 9. stavku c., koji se odnosi na održivo korištenje kulturnom baštinom, navodi da se „u cilju očuvanja kulturne baštine države članice Vijeća Europe, potpisnice ove Konvencije obvezuju poduzimati mjere koje će osigurati da svi tehnički propisi uzmu u obzir specifične zahtjeve očuvanja kulturne baštine...“, dok se u članku 14. stranke obvezuju na „podržavanje međunarodno

23 ²⁶ Djela arhitekture, monumentalna djela iz područja skulpture i slikarstva, elementi i strukture arheološke prirode, crteži, pećine i prebivališta, kombinacije obilježja iznimne univerzalne vrijednosti, bilo povijesne, umjetničke ili znanstvene.

24 Skupine samostojećih ili povezanih građevina koje zbog svoje arhitekture, homogenosti ili položaja u okolišu posjeduju iznimnu univerzalnu vrijednost, bilo povijesnu, umjetničku ili znanstvenu.

25 Rezultati ljudskog djela ili zajedničkog djela prirode i čovjeka, i područja koja uključuju arheološke lokalitete iznimne univerzalne vrijednosti, bilo povijesne, umjetničke ili znanstvene.

26 HRN EN 15898:2011 *Očuvanje kulturnog dobra – Osnovno nazivlje i definicije* (EN 15898:2011)

27 Međunarodni odbor za dokumentaciju (CIDOC, *International Committee for Documentation*) Međunarodnog savjeta za muzeje (ICOM, *International Council of Museums*)

28 *Conceptual Reference Model*

kompatibilnih standarda (norma) za proučavanje, očuvanje, unapređenje i sigurnost kulturne baštine kao i za suzbijanje nedopuštene trgovine kulturnim dobrima...“.

3.1 Europske i međunarodne norme i nacrti norma u području kulturne baštine

U području kulturne baštine na europskoj i međunarodnoj razini trenutačno postoji šesnaest objavljenih normi i četiri nacrti koji se nalaze na javnoj raspravi (tabl. 1.). Europske norme u području kulturne baštine objavljuje Europski odbor za normizaciju (CEN), a tekstovi europskih norma dostupni su na trima službenim jezicima: engleskom, njemačkom i francuskom jeziku. Te su norme dostupne za krajnje korisnike tek kad ih prihvate ili objave 33 nacionalna normirna tijela u državama članicama CEN-a, a to je 27 država članica EU, zatim Hrvatska, Makedonija, Turska te zemlje članice Europske slobodne trgovinske zone (EFTA). Istodobno, objavljena europska norma zamjenjuje 33 odgovarajuće nacionalne norme. Međunarodna organizacija za normizaciju (ISO) za sada je objavila jednu normu u području kulturne baštine koja je dostupna na engleskom i francuskom jeziku. Tu normu kao nacionalnu mogu prihvatiti, normizacijska tijela u zemljama članicama ISO-a (trenutačno je 161: 112 punopravnih članica, 45 pridruženih i četiri dopisna člana).

Prema međunarodnoj klasifikaciji norma (ICS²⁹), europske i međunarodne norme i nacrti norma u području kulturne baštine svrstani su u skupinu 97.195 *umjetnički i obrtnički predmeti*, a bave se različitom problematikom.

- Norma EN 15757:2010 *Conservation of Cultural Property – Specifications for temperature and relative humidity to limit climate-induced mechanical damage in organic hygroscopic materials* vodič je s pomoću kojega se utvrđuju razine temperature i relativne vlažnosti kako bi se ograničila klimatski izazvana fizička oštećenja higroskopskih organskih materijala koji su dugotrajno pohranjeni ili izloženi u muzejima, galerijama, u skladišnim prostorima, arhivima, knjižnicama, crkvama i drugim suvremenim ili povijesnim građevinama.
- Norma EN 15758:2010 *Conservation of Cultural Property – Procedures and instruments for measuring temperatures of the air and the surfaces of objects* daje preporuke za mjerenje temperature zraka i površine kulturnih dobara u unutarnjem i vanjskom okruženju i određuje minimalna obilježja instrumenata za takva mjerenja. Ovaj dokument sadržava preporuke za točna mjerenja koja će osigurati sigurnost objekata te je namijenjena osobama koje su odgovorne za okoliš, zaštitu ili održavanje zgrade, održavanje zbirke ili pojedinih objekata.

29 ICS (*International Classification for Standards* – Međunarodna razredba norma) sustav je razredbe koji je stvoren 1996. godine u okviru Međunarodne organizacije za normizaciju (ISO) da bi normirao ustrojstvo raznih kataloga norma koje objavljuju normizacijska tijela te da se olakša grupiranje i pronadu sve odnosne norme prema predmetu.

- Norma EN 15759-1:2011 *Conservation of cultural property – Indoor climate – Part 1: Guidelines for heating churches, chapels and other places of worship* daje smjernice za odabir strategija grijanja i sustava grijanja u prostorima namijenjenima bogoslužju kao što su crkve, kapele, džamije i sinagoge, kako bi se spriječila oštećenja takvih kulturnih dobara i istodobno omogućila održiva uporaba takvih građevina. Norma se primjenjuje pri uvođenju novih sustava grijanja, ali i kod zamjene starih, bez obzira na veličinu objekta ili konstrukciju. Ova se norma primjenjuje na građevine koje su dio kulturnog naslijeđa ili koje čuvaju predmete kulturne baštine. Norma se bavi unutarnjim klimatskim uvjetima, strategijom grijanja i tehničkim rješenjima za njihovu provedbu.
- Norma EN 15801:2009 *Conservation of cultural property – Test methods – Determination of water absorption by capillarity* utvrđuje metodu za određivanje upijanja vode kapilarnošću poroznih anorganskih materijala koji su uporabljeni za izradbu i sastavni su dio kulturnog dobra. Metoda se može primijeniti na porozne anorganske materijale koji nisu tretirani ili su podvrgnuti kakvom tretmanu ili starenju.
- Norma EN 15802:2009 *Conservation of cultural property – Test methods – Determination of static contact angle* utvrđuje metodu za određivanje statičkoga dodirnog kuta kapljice vode na poroznim anorganskim materijalima koji su primjenjivani za izradbu ili su sastavni dio kulturnog dobra. Metoda se može primijeniti na porozne anorganske materijale koji nisu tretirani ili su podvrgnuti kakvom tretmanu ili starenju.
- Norma EN 15803:2009 *Conservation of cultural property – Test methods – Determination of water vapour permeability (δ_p)* utvrđuje metodu za određivanje propusnosti vodene pare (WVP) kod poroznih anorganskih materijala koji su rabljeni za izradbu ili su sastavni dio kulturnog dobra. Metoda se može primijeniti na porozne anorganske materijale koji nisu tretirani ili su podvrgnuti kakvom tretmanu ili starenju.
- Norma EN 15886:2010 *Conservation of cultural property – Test methods – Colour measurement of surfaces* opisuje metodu ispitivanja za mjerenje površinske boje poroznih anorganskih materijala i njihove moguće kromatske promjene. Metoda se može primijeniti na porozne anorganske materijale koji nisu tretirani ili su podvrgnuti kakvom tretmanu ili starenju. Metoda je pogodna za mjerenje boja reprezentativnih površina uzoraka, reprezentativnih površina objekata, unutarnjih i vanjskih.
- Norma EN 15898³⁰ *Conservation of cultural property – Main general terms and definitions* daje opće nazivlje i

30 Ovo je norma rječnik prihvaćena kao hrvatska norma na engleskome jeziku. Prevođenje norme je u tijeku i očekuje se objava u prvoj polovici 2013. godine. Obavijest o objavu biti će objavljena u Glasilu HZN-a na internetskim stranicama www.hzn.hr.

definicije, koji se upotrebljavaju u području zaštite kulturnih dobara s posebnim naglaskom na one pojmove koji imaju široku primjenu ili značenje. Nakana je ovog dokumenta pridonijeti boljem razumijevanju i suradnji među onima odgovornima za kulturnu baštinu. Primjenom ovog dokumenta postigao bi se dogovor o terminologiji u području konzerviranja/restauracije.

- Norma EN 15946 *Conservation of cultural property – Packing principles for transport* daje preporuke i listu zahtjeva za pakiranje objekata kulturne baštine u prijevozu. Namijenjena je pojedincima ili organizacijama koje su odgovorne za očuvanje kulturne baštine, a odnosi se na postupke pakiranja, označavanja, raspakiravanja, rukovanja ambalažom i ponovnog pakiranja.
- Nacrt norme prEN 15999-1 *Conservation of cultural heritage – Guidelines for management of environmental conditions – Recommendations for showcases used for exhibition and preservation of cultural heritage Conservation of cultural property – Part 1: General requirements*, definira obilježja i uvjete za uporabu vitrina za izložbu kulturne baštine, na način da se radi boljeg očuvanja smanji interakcija s okolinom. Ekološki parametri poput higrometrije, prašine, onečišćenja i opasnosti od fizičkog oštećenja, krađa i vandalizma mogu se bolje kontrolirati ako se prema ovom nacrtu projektiraju, izrađuju i opremaju vitrine.
- Norma EN 16085 *Conservation of Cultural property – Methodology for sampling from materials of cultural property – General rules* osigurava metodologiju i kriterije za uzorkovanje materijala od kojih je načinjeno kulturno dobro za znanstveno istraživanje te uključuje karakterizaciju vrste materijala, procjenu stanja, utvrđivanje uzroka propadanja i plan konzervacije. Ovaj dokument također pruža zahtjeve za dokumentaciju, za rukovanje uzorcima i za obradbu uzoraka.
- Norma EN 16095 *Conservation of cultural property – Condition recording for movable cultural heritage* utvrđuje svrhu i objašnjenje izvješća o stanju i minimum bitnih podataka koje ono mora sadržavati kako bi se na zadovoljavajući način zabilježilo stanje za trajni zapis. Ta se norma primjenjuje na sve vrste pokretne baštine bilo da je riječ o pojedinačnim predmetima ili zbirkama. Svrha je te norme organizirati prikupljanje podataka koji proizlaze iz različitih ispitivanja radi razumijevanja stanja pokretne kulturne baštine. Ta se norma bavi sadržajem izvješća o stanju, koje može biti napisano na papiru ili elektronički. Nakana je osigurati okvir za sustavno praćenje stanja, bilo da je riječ o kratkoj procjeni stanja (npr. prije posudbe) ili o detaljanom opisu stanja, koji tada uključuje povijesne, tehničke i druge podatke (primjerice u vrijeme uvrštavanja objekta u zbirku ili kao prvi korak u programu sanacije – konzerviranja).
- Norma EN 16096 *Conservation of cultural property – Condition survey and report of built cultural heritage* daje smjernice za pregled stanja nepokretne kulturne baštine. U njemu se opisuje kako bi objekti nepokretne kulturne baštine trebali biti registrirani, ispitani, dokumentirani i popraćeni izvještajem. Ta se norma može primijeniti na svu nepokretnu kulturnu baštinu kao što su zgrade, ruševine, zidine, mostovi itd. Istraživanje stanja opće je prirode, a sastoji se u ocjeni stanja očuvanosti vizualnim promatranjima, po potrebi u kombinaciji s jednostavnim mjerenjima. Relevantne podatke i dokumentaciju o objektu treba sakupiti i uključiti u izvješće.
- Norma EN 16141 *Conservation of cultural heritage – Guidelines for management of environmental conditions – Open storage facilities: definitions and characteristics of collection centres dedicated to the preservation and management of cultural heritage* definira obilježja pojedinih prostora u kojima se zbirke čuvaju te u kojima je istodobno omogućen i pristup zbirkama. Definirani su uvjeti za najpogodniju pohranu i dostupnost.
- Nacrt norme prEN 16163 *Conservation of cultural property – Exhibition lighting of cultural property* definira postupke i sredstva za implementaciju osvjjetljenja, s obzirom na politiku očuvanja, ali i s obzirom na uvjete vidljivosti i dizajna izložbe. Svrha je nacrtu osigurati alat koji će pomoći kustosima, konzervatorima, projektnim menadžerima, arhitektima i dizajnerima u pronalaženju kompromisa između zahtjeva očuvanja i potreba posjetitelja te odgovarajućeg dizajna stalne ili povremene izložbe.
- Norma EN 16242 *Conservation of cultural property – Procedures and instruments for measuring humidity in the air and moisture exchanges between air and cultural property* definira postupke i instrumente za mjerenje relativne vlažnosti u zraku bilo u otvorenom ili zatvorenom prostoru. Pokazuje kako se relativna vlaga može mjeriti ili izračunati iz temperature zraka. Norma sadržava preporuke za precizno mjerenje uvjeta okoline i prijenosa vlage.
- Norma EN 16302 *Conservation of cultural property – Test methods – Measurement of water absorption under low pressure* definira metode za mjerenja upijanja/apsorpcije vode pri niskome tlaku poroznih anorganskih materijala od kojih je napravljeno kulturno djelo. Metoda je primjenjiva na anorganske materijale koji nisu tretirani ili su podvrgnuti kakvom tretmanu ili starenju. Ova, nedestruktivna metoda preporučuje se za primjenu u laboratoriju, ali i *in situ*.
- Nacrt norme prEN 16322 *Conservation of cultural property – Test methods – Determination of drying properties* definira metode za određivanje ponašanja poroznih anorganskih materijala od kojih je napravljeno kulturno dobro pri sušenju. Metoda je primjenjiva na anorganske materijale koji nisu tretirani ili su podvrgnuti kakvom tretmanu ili pak starenju.

- Nacrt norme prEN 16455 *Conservation of cultural heritage – Determination of soluble salts in natural stone and related materials use din cultural heritage* daje metodologiju za kvalitativnu i kvantitativnu analizu aniona i kationa dobivenih raspadom topljivih soli u prirodnom kamenu ili nekom drugom poroznom materijalu, uključujući žbuku, opeku, keramiku i sl. Ioni koji se uzimaju u obzir u normi jesu Cl⁻, NO₂⁻, NO₃⁻, PO₄³⁻, SO₄²⁻, C₂O₄²⁻, CO₃²⁻, Na⁺, K⁺, NH₄⁺, Ca²⁺, Mg²⁺.
- Međunarodna norma ISO 21127:2006 *Information and documentation – A reference ontology for the interchange of cultural heritage information* daje smjernice za razmjenu informacija među institucijama kulturne baštine. Ova međunarodna norma objavljena je nakon više od desetljeća rada međunarodnog odbora za dokumentaciju (*International Committee for Documentation – CIDOC*) na njezinu razvoju. Tijekom svojeg razvoja, model prikazan u normi bio je poznat kao CIDOC – *Conceptual, Reference Model, Idejni referentni model* ili CRM. CRM se može smatrati sinonimom za normu ISO 21127:2006. Glavna je svrha ove, međunarodne norme pružiti konceptualnu osnovu za posredovanje informacija među organizacijama u području kulturnog naslijeđa kao što su muzeji, knjižnice i arhivi. Svrha je pružiti zajedničku referentnu točku u kojoj različite i nekompatibilne informacije mogu biti usklađene.

Sve navedene norme prihvaćene su kao nacionalne u svim zemljama članicama Europske unije. Isto tako, navedeni se nacrti nalaze na javnoj raspravi u svim zemljama članicama Europske unije i nakon mogućih izmjena i postignuta konsenzusa bit će također implementirani u nacionalne normizacijske sustave. U Hrvatskoj je trenutačno prihvaćeno 10 europskih normi, dok se ostale europske norme i nacrti nalaze u različitim fazama prihvaćanja u nacionalni normizacijski sustav (v. pogl. Hrvatske norme u području kulturne baštine).

3.2 Izvorne nacionalne norme u europskim državama u području kulturne baštine

Za određeni predmet koji je samo od nacionalnog interesa može se izraditi izvorna nacionalna norma samo kada za taj predmet ne postoji međunarodna, odnosno europska norma niti je ona u izradbi. Pretraživanjem podataka o izvornim nacionalnim normama iz područja kulturne baštine za 18 europskih zemalja (Austrija, Belgija, Češka, Danska, Francuska, Italija, Litva, Nizozemska, Norveška, Njemačka, Poljska, Rusija, Slovačka, Španjolska, Švedska, Švicarska, Turska i Velika Britanija) dolazimo do rezultata da je samo nekoliko zemalja (Njemačka, Francuska, Italija, Norveška i Rusija) objavilo izvorne nacionalne norme u području kulturne baštine (navedene su u tabl. 2.).

Tablica 2.
Popis izvornih nacionalnih norma u području kulturne baštine

Oznaka	Datum objave	Naslov (engleski)	Država
VDI 3817	2010-02-00	Building services in listed and historical buildings.	Njemačka
XP X80-001	2007-12-01	Conservation of cultural heritage - Storage facilities - Definitions and functional characteristics of areas dedicated to the conservation and the exploitation of cultural heritage.	Francuska
XP X80-002	2007-12-01	Conservation of cultural heritage - Recommendations for designing, building, selecting and using a showcase for the exhibition of cultural heritage.	Francuska
NF X80-003	2008-12-01	Conservation of cultural heritage - Test methods - Evaluation of the effect of a treatment on porous inorganic materials by the measurement of the groove width.	Francuska
UNI 11305:2009	2009-03-19	Cultural heritage - Historical mortars - Guideline for the mineralogical-petrographical, physical and chemical characterization of mortars	Italija
UNI 11186:2008	2008-04-10	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Methodology for exposure to freeze-thawing cycles	Italija
UNI 11206:2007	2007-05-24	Cultural heritage - Archaeological and archaeo-botanic wood - Guide lines for recovery and first conservation	Italija
UNI 11205:2007	2007-05-24	Cultural heritage - Archaeological and archaeo-botanic wood - Guide lines to the characterization	Italija
UNI 11204:2007	2007-05-24	Cultural heritage - Wooden artefacts - Determination of moisture content	Italija
UNI 11203:2007	2007-05-24	Cultural heritage - Wooden artefacts - Load-bearing structures - Terms and definitions of the structural configurations and of the constituent elements	Italija
UNI 11202:2007	2007-05-24	Cultural heritage - Wooden artefacts - Determination and classification of environmental conditions	Italija
UNI 10705:2007	2007-05-24	Cultural heritage - X-ray fluorescence analysis using portable systems	Italija
UNI 11177:2006	2006-10-12	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Additional provisions for the application of EN ISO 12571 - Hygrothermal performance of building materials and products - Determination of hygroscopic sorption properties	Italija
UNI 11187:2006	2006-10-12	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Laser cleaning techniques	Italija

UNI 11176:2006	2006-08-03	Cultural heritage - Petrographic description of a mortar	Italija
UNI 11189:2006	2006-08-03	Cultural heritage - Historical and repair mortars - Test methods for chemical characterization of a mortar - Chemical analysis	Italija
UNI 11182:2006	2006-04-13	Cultural heritage - Natural and artificial stone - Description of the alteration - Terminology and definition	Italija
UNI 11162:2005	2005-11-30	Cultural heritage - Wooden artefacts - Support of panel paintings - Terminology of the constituent elements	Italija
UNI 11161:2005	2005-11-30	Cultural heritage - Wooden artefacts - Guideline for conservation, restoration and maintenance	Italija
UNI 11131:2005	2005-03-01	Cultural heritage - Field measurement of the air humidity	Italija
UNI 11138:2004	2004-11-01	Cultural heritage - Wooden artefacts - Building load bearing structures - Criteria for the preliminary evaluation, the design and the execution of works	Italija
UNI 11141:2004	2004-11-01	Cultural heritage - Wooden artefacts - Wood dendrochronological dating guidelines	Italija
UNI 11130:2004	2004-11-01	Cultural heritage - Wooden artefacts - Terms and definitions concerning wood deterioration	Italija
UNI 11140:2004	2004-11-01	Cultural heritage - Historical mortar - Determination of carbon dioxide	Italija
UNI 11139:2004	2004-11-01	Cultural heritage - Historical mortar - Determination of free lime and free magnesia	Italija
UNI 11119:2004	2004-07-01	Cultural heritage - Wooden artefacts - Load-bearing structures - On site inspections for the diagnosis of timber members	Italija
UNI 11118:2004	2004-05-01	Cultural heritage - Wooden artefacts - Criteria for the identification of the wood species	Italija
UNI 11121:2004	2004-05-01	Cultural heritage - Natural and artificial stones - In field water content determination by calcium- carbide method	Italija
UNI 11088:2003	2003-11-01	Cultural heritage - Ancient mortar and mortar for restoration - Chemical characterization of a mortar - Determination of siliceous aggregate and of some soluble analytes content	Italija
UNI 11089:2003	2003-11-01	Cultural heritage - Ancient mortar and mortar for restoration - Estimate of the composition of some kind of mortars	Italija
UNI 11086:2003	2003-11-01	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Determination of equilibrium moisture content	Italija
UNI 11087:2003	2003-11-01	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Water soluble salts determination	Italija
UNI 11085:2003	2003-11-01	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Moisture content determination: Gravimetric method	Italija
UNI 11084:2003	2003-11-01	Cultural heritage - Ceramic materials - Characterization	Italija
UNI 11060:2003	2003-05-01	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Determination of density and voids	Italija
UNI 10945:2001	2001-05-31	Cultural heritage - Identification of painting layers - Applied analytical techniques.	Italija
UNI 10925:2001	2001-02-28	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Method for artificial solar light test	Italija
UNI 10924:2001	2001-02-28	Cultural heritage - Mortars for building and decorative elements - Classification and terminology	Italija
UNI 10923:2001	2001-02-28	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Preparation of biological specimens for the observation by light microscopy	Italija
UNI 10922:2001	2001-02-28	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Preparation of thin and polished sections of stone colonized by biodeteriogens	Italija
UNI 10921:2001	2001-02-28	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Water repellents - Application on samples and determination of their properties in laboratory	Italija
UNI 10813:1999	1999-04-30	Cultural heritage - Natural and artificial stones - Check the presence of photoautotrophic micro-organisms on stone materials by UV/Vis spectrophotometric determination of chlorophyll a, b e c	Italija
UNI 10739:1998	1998-07-31	Cultural heritage - Ceramic technology - Terms and definitions.	Italija
NS 9450:2003	2003-10-10	Automatically protected cultural heritage sites and monuments - Registration of loss and damage	Norveška
GOST R 33.3.02	2008-00-00	United russian insurance fund of documentation. Insurance copies of documentation being a national scientific, cultural and historical heritage. General requirements for conditions of storage	Rusija
GOST R 33.505	2003-00-00	United Russian insurance fund of documentation. The order of creation of insurance fund of documentation copies being a national scientific, cultural and historical heritage	Rusija

Izvorne nacionalne norme čiji se popis nalaze u tablici 2. bave se objektima za smještaj, drvenim rukotvorinama, karakterizacijom materijala, umjetnim i prirodnim kamenom, analitičkim metodama za identifikaciju boja, terminologijom itd. Najveći broj izvornih nacionalnih normi objavila je Italija. Tajništvo svih europskih odbora i pododbora CEN/TC 346 vodi UNI – Talijanski institut za norme, što je i razumljivo, jer je u Italiji normizacija u području kulturne baštine vrlo razvijena. Valja pretpostaviti da će većina talijanskih izvornih normi postati europskim normama ili barem podlogom za izradbu europskih normi.

Ostale zemlje članice Europske unije nemaju izvornih nacionalnih normi, već su prihvatile europske norme i međunarodnu normu koje su navedene u tablici 1.

3.3 Hrvatske norme u području kulturne baštine

U Hrvatskoj je na nacionalnoj razini u sklopu rada Hrvatskog zavoda za norme osnovan tehnički odbor HZN/TO 546, *Očuvanje kulturne baštine*, koji pokriva rad europskoga odbora CEN/TC 346, *Conservation of cultural property* i pripadajućih pododbora³¹.

Tablica 3.
Popis CEN/TC 346 pododbora

Oznaka europskog pododbora	Područje
CEN/TC 346/WG 4	Environment (Okoliš)
CEN/TC 346/WG 5	Transportation and packaging methods (Prijevoz i metode pakiranja)
CEN/TC 346/WG 3	Evaluation of methods and products for conservation works (Vrednovanje metoda i proizvoda za radove koji se tiču očuvanja)
CEN/TC 346/WG 1	General guidelines and terminology (Opće upute i terminologija)
CEN/TC 346/WG 2	Materials constituting cultural property (Materijali koji čine kulturu dobra)

Vrlo mali broj stručnjaka koji su čvrsto povezani s radom na očuvanju i zaštiti kulturne baštine radi u tehničkom odboru HZN/TO 546 *Očuvanje kulturne baštine*, članovi odbora³² uglavnom su predstavnici tijela javne vlasti. Područje rada odbora jest izradba normi za: nazivlje, određivanje sastava materijala kulturne baštine, vrednovanje stanja zaštićenosti materijala, vrednovanje obilježja proizvoda koji se trebaju upotrijebiti u konzervatorskim zahvatima, uključujući njihovu dugoročnu stabilnost, vrednovanje parametara i uvjeta vanjskog i unutarnjeg okoliša, vrednovanje međudjelovanja artefakata i okoliša te

31 U žarištu svih normi koje je objavio CEN/TC 346 jest materijalna kulturna baština. Svaki kulturni predmet ima i svoj nematerijalni aspekt, a očuvanje materijalnog, kada se ispravno provodi, respektira i nematerijalni aspekt.

32 Podaci o članovima pojedinih odbora nisu javno dostupni, a HZN jamči tajnost i sigurnost osobnih podataka (sukladno Zakonu o zaštiti osobnih podataka, NN, 103/2003, i Statutu HZN-a)

pakiranje i prijevoz artefakata. U smislu rada tehničkog odbora, definirano je da pokretna baština obuhvaća likovnu umjetnost, etnografske predmete, znanstvene i tehnološke instrumente, glazbene instrumente, arheološke predmete iz podzemnih ili podmorskih nalazišta, a da nepokretna baština obuhvaća zgrade, nalazišta, konstrukcije i druge oblike povijesne, arheološke ili arhitektonske vrijednosti. Normizacijom kulturne baštine bavi se i tehnički odbor HZN/TO 46 *Bibliotekarstvo, dokumentacija i informacije* koji prati rad međunarodnog odbora ISO/TC 46 *Information und Dokumentation*. Područje rada odbora jest izradba normi za knjižnice, arhive, muzeje, dokumentacijska i informacijska središta i službe, nakladništvo, informacijske znanosti, upravljanje i rukovanje dokumentima, pohranu i klasifikaciju dokumenata i informacija. U okviru rada toga odbora objavljena je norma HRN ISO 21127:2007 koja predložuje obrazac za razmjenu podataka o kulturnoj baštini. Na nacionalnoj razini trenutačno postoji deset objavljenih normi i deset nacrti koji se nalaze na javnoj raspravi i za koje se predviđa da će biti prihvaćeni i objavljeni kao hrvatske norme u tijeku 2013. godine (tabl. 4.³³). Riječ je o prihvaćanju europskih normi i međunarodne norme ISO 21127:2006, dok za izradbu izvornih hrvatskih normi nije bilo interesa.

Tablica 4.
Hrvatske norme i nacrti hrvatskih normi u području kulturne baštine

Oznaka norme	Naslov
HRN EN 15801:2011	Očuvanje kulturnog dobra – Metode ispitivanja – Određivanje kapilarne vodoupojnosti (EN 15801:2009)
HRN EN 15802:2011	Očuvanje kulturnog dobra – Metode ispitivanja – Određivanje statičkoga dodirnog kuta (EN 15802:2009)
HRN EN 15803:2011	Očuvanje kulturnog dobra – Metode ispitivanja – Određivanje paropropusnosti (EN 15803:2009)
nHRN EN 16085	Očuvanje kulturnoga dobra – Metodologija uzorkovanja materijala od kojih je načinjeno kulturno dobro – Osnovna pravila (EN 16085:2012)
nHRN EN 16095	Očuvanje kulturnoga dobra – Izvještaj o stanju pokretne baštine – Vizualni pregled i opis stanja pokretne baštine (EN 16095:2012)
nHRN EN 16096	Očuvanje kulturnoga dobra – Utvrđivanje stanja nepokretne baštine (EN 16096:2012)
HRN EN 15886:2011	Očuvanje kulturnog dobra – Metode ispitivanja – Mjerenje boje površina (EN 15886:2010)
HRN EN 15898:2012	Očuvanje kulturnog dobra – Osnovno nazivlje i definicije (EN 15898:2011)

33 Opis navedenih normi i nacrti nalazi se u poglavlju *Europske i međunarodne norme i nacrti norma u području kulturne baštine*.

HRN EN 15759-1:2012	Očuvanje kulturnoga dobra – Unutarnja mikroklima – 1. dio: Smjernice za grijanje crkava, kapela i drugih prostora namijenjenih bogoslužju (EN 15759-1:2011)
nHRN EN 16141	Očuvanje kulturnog dobra – Smjernice za upravljanje uvjetima okoliša – Otvorena skladišta: definicije i obilježja sabirnih centara za očuvanje kulturne baštine i upravljanje njome (FprEN 16141)
nHRN EN 16163	Očuvanje kulturnoga dobra – Izložbeno osvjetljenje kulturnoga dobra (prEN 16163)
HRN EN 15757:2011	Očuvanje kulturnog dobra – Specifikacije za temperaturu i relativnu vlažnost zbog ograničavanja klimatski uzrokovano mehaničkog oštećenja organskih higroskopnih materijala (EN 15757:2010)
HRN EN 15758:2011	Očuvanje kulturnog dobra – Postupci i instrumenti za mjerenje temperature zraka i površine predmeta (EN 15758:2010)
nHRN EN 16242	Očuvanje kulturnoga dobra – Postupci i uređaji za mjerenje vlažnosti zraka i izmjene vlage zraka i kulturnoga dobra (FprEN 16242)
nHRN EN 16302	Očuvanje kulturnoga dobra – Metode ispitivanja – Mjerenje upojnosti vlage pod niskim pritiskom (EN 16302:2013)
nHRN EN 16322	Očuvanje kulturnoga dobra – Metode ispitivanja – Određivanje svojstava pri sušenju (prEN 16322)
HRN EN 15946:2012	Očuvanje kulturnoga dobra – Načela pakiranja za prijevoz (EN 15946:2011)
nHRN EN 15999-1	Očuvanje kulturne baštine – Smjernice za upravljanje uvjetima okoliša – Preporuke za izložbene i zaštitne vitrine za kulturno dobro (prEN 15999-1)
nHRN EN 16455	Očuvanje kulturne baštine – Određivanje topljivih soli u prirodnom kamenu i srodnim građevnim materijalima u kulturnoj baštini (prEN 16455)
HRN ISO 21127:2007	Informacije i dokumentacija – Referentna ontologija za razmjenu podataka o kulturnoj baštini (ISO 21127:2006)

Izvor: baza podataka ISHZN, 2013-02-15.

Prema statističkim podacima o korisnicima koji posjećuju Normoteku, tijekom 2011. i 2012. godine, odnosno od kada je objavljena većina hrvatskih norma u području kulturne baštine, nije bilo upita o tim normama³⁴. S obzirom na sadržaj tih norma i na činjenicu da iste omogućuju

34 Podaci trenutno nisu javno dostupni, bit će objavljeni na internetskim stranicama HZN-a: http://www.hzn.hr/hrn_gi.htm

primjenu provjerenih i priznatih metoda očuvanja kulturnih dobara trebale bi biti neizostavan dio procesa upravljanja kulturnom baštinom.

ZAKLJUČAK

Normizacija kao područje kojim se može procijeniti razvoj pojedinoga društva na određen se način dotiče svih sektora pa tako i područja kulturne baštine. Norme u području kulturne baštine objavljuju se na međunarodnoj, europskoj i nacionalnoj razini. Najveći broj izvornih nacionalnih norma u području kulturne baštine među europskim zemljama objavila je Italija. Prema rezultatima pretraživanja o objavljenim normama u europskim državama može se zaključiti da se većina nacionalnih normiranih tijela donedavno gotovo i nije bavila ovim područjem i da je europska normizacija tek zadnjih nekoliko godina počela s razvojem normi u području kulturne baštine. Primjena europskih, odnosno međunarodnih normi u području kulturne baštine omogućuje ujednačavanje metoda na globalnoj razini i njihov daljnji razvoj uključivanjem svih zainteresiranih strana, a sve u funkciji zaštite kulturne baštine. Objavljene norme u području zaštite kulturne baštine opisuju metode očuvanja izložaka u suvremenim i povijesnim ustanovama, odnosno građevinama kao npr. muzejima, galerijama, arhivima, knjižnicama, crkvama i sl., bave se mjerenjem temperature, vlage, opremom za mjerenje, osvjetljenjem, transportnom ambalažom, uzorkovanjem, razmjenom informacija itd. Primjena norma sprječava uporabu neadekvatnih materijala, postupaka i nedovoljno ispitanih metoda i poboljšava kvalitetu rada i istraživanja u području kulturne baštine. Prema iskustvima rada s korisnicima norma i njihovim zahtjevima može se zaključiti da ne postoji veći interes stručnjaka iz područja kulturne baštine ili interes opće javnosti za normama iz područja kulturne baštine, a, prema raspoloživim podacima o zastupljenosti članova u pojedinim tehničkim odborima³⁵, vidljivo je da u radu tehničkog odbora HZN/TO 546 *Očuvanje kulturne baštine* sudjeluje mali broj stručnjaka koji su tijesno povezani s radom na očuvanju i zaštiti kulturne baštine. Kako su norme dostupne isključivo uz plaćanje vjerojatno je da kulturne ustanove ne mogu iznaći sredstva za njihovu kupnju čak i ako imaju saznanja o postojanju takvih dokumenata. Nadalje, problem je i u jeziku na kojemu su norme dostupne, dakle riječ je o engleskom jeziku³⁶, ali i tu postoji mogućnost i opravdanost da se određene norme koje su od velikoga značenja za kulturu, znanost i sl. prevedu. Treba istaknuti činjenicu da je prisutna nedovoljna informiranost potencijalnih korisnika o postojanju norma

35 Podaci dostupni u bazi podataka: ISHZN (2012-02-15)

36 Hrvatski zavod za norme najčešće raspolaže i njemačkim i francuskim verzijama tekstova europskih i međunarodnih norma

u području kulturne baštine te da je potrebno osmisлити i pojačati suradnju među stručnjacima iz područja normizacije i iz područja zaštite kulturne baštine jer je samo zajedničkim naporima različitih institucija, stručnjaka i primjenom svih raspoloživih resursa moguće osigurati put prema održivom razvoju i korištenju kulturnom baštinom. Osim navedenog, može se zaključiti, iako nema inicijative za izradbu izvornih nacionalnih normi u području kulturne baštine, da je hrvatska normizacija usklađena sa stupnjem razvoja europske i međunarodne normizacije u tome području i da su sve relevantne informacije dostupne zainteresiranoj javnosti.

LITERATURA

- Baza podataka: Perinorm International, <http://www.perinorm.com/home/default.aspx?ReturnUrl=%2fdefault.aspx> (2013-02-15)
- Baza podataka: ISHZN (2012-02-15)
- EN 15757:2010 *Conservation of Cultural Property - Specifications for temperature and relative humidity to limit climate-induced mechanical damage in organic hygroscopic materials*
- EN 15758:2010 *Conservation of Cultural Property - Procedures and instruments for measuring temperatures of the air and the surfaces of objects*
- EN 15759-1:2011 *Conservation of cultural property - Indoor climate - Part 1: Guidelines for heating churches, chapels and other places of worship*
- EN 15801:2009 *Conservation of cultural property - Test methods - Determination of water absorption by capillarity*
- EN 15802:2009 *Conservation of cultural property - Test methods - Determination of static contact angle*
- EN 15803:2009 *Conservation of cultural property - Test methods - Determination of water vapour permeability (δ_p)*
- EN 15886:2010 *Conservation of cultural property - Test methods - Colour measurement of surfaces*
- EN 15898:2011 *Conservation of cultural property - Main general terms and definitions concerning conservation of cultural property*
- EN 15946:2011 *Conservation of cultural property - Packing methods*
- EN 16085:2012 *Conservation of Cultural property - Methodology for sampling from materials of cultural property - General rules*
- EN 16095:2012 *Conservation of cultural property - Condition report of movable heritage - Visual inspection and description of the condition of movable heritage*
- EN 16096:2012 *Conservation of cultural property - Condition survey of immovable heritage*
- EN 16141:2012 *Conservation of cultural heritage - Guidelines for management of environmental conditions - Open storage facilities: definitions and characteristics of collection centres dedicated to the preservation and management of cultural heritage*
- EN 16242:2012 *Conservation of cultural property - Procedures and instruments for measuring humidity in the air and moisture exchanges between air and cultural property*
- EN 16302:2013 *Conservation of cultural property - Test methods - Measurement of water absorption under low pressure*
- HRN EN 45020:2007, *Normizacija i srodne djelatnosti - Rječnik općih naziva (ISO/IEC Guide 2:2004; EN 45020:2006)* (8.2.2013.)
- <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/Zlodi%20-%20CIDOC-ove%20smjernice.htm> (8.2.2013.)
- http://www.hzn.hr/HZN/Todb.nsf/Web_Prikaz_Rezultata, (7.02.2013.)
- <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6>, (15.12.2012.)
- http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf (25.1.2013.)
- http://portal.unesco.org/pv_obj_cache/pv_obj_id_A274FC8367592F6CEEDB92E91A93C7AC61740000/filename/mexico_en.pdf (3.12.2012)
- <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00002>, (20.11.2012.)
- <http://www.scribd.com/doc/28105200/zastita-spomenika-povelje>, (6.7.2012.)
- ISO 21127:2006 *Information and documentation - A reference ontology for the interchange of cultural heritage information*
- Pravilnik o članstvu u Hrvatskom zavodu za norme, Hrvatski zavod za norme, 2005.
- prEN 15999-1 *Conservation of cultural heritage - Guidelines for management of environmental conditions - Recommendations for showcases used for exhibition and preservation of cultural property - Part 1: General rules*
- prEN 16163 *Conservation of cultural property - Exhibition lighting of cultural property*
- prEN 16322 *Conservation of cultural property - Test methods - Determination of drying properties*
- prEN 16455 *Conservation of cultural heritage - Determination of soluble salts in natural stone and related materials use in cultural heritage*
- Unutrašnja pravila za normizaciju, UPN 3:2009 *Izrada i donošenje hrvatskih norma i drugih dokumenata*, Hrvatski zavod za norme, 2009.

Summary

STANDARDS IN THE FIELD OF CULTURAL HERITAGE

"Norma" is a Croatian term for the document which is called *standard*³⁷ in English, *Norm* in German, *norme* in French, and it stands for the rules of procedure and a common basis for measuring progress, acceptance and achievements. Standards facilitate sales of goods and services, ensure success on the market, protect safety, health and general well-being and improve the standard of living. Standards are based on verified scientific, technical and practical results, and are established through a process called standardization. Standardization³⁸ is the activity of establishing provisions for general and repeated use relating to actual or potential problems so as to achieve the optimum degree of order in a given context. This activity consists primarily of developing, publishing and implementing standards.

Standardization in the field of cultural heritage deals with standardization of methods and procedures for its preservation. There are three levels of global standardization: international, regional and national level. At the international level, the following organizations operate: International Organization for Standardization (ISO)³⁹, International Electrotechnical Commission (IEC)⁴⁰ and the International Telecommunication Union (ITU)⁴¹. At the regional (European) level, the following organizations operate: The European Committee for Standardization (CEN)⁴², the European Committee for Electrotechnical Standardization (CENELEC)⁴³ and the European Telecommunications Standards Institute (ETSI)⁴⁴. At the national level, the national standards bodies such as *Deutsche Normung Institute* (DIN) in Germany, *British Standards Institute* (BSI) in the United Kingdom or *Croatian Standards Institute* (HZN) in Croatia.

Standards in the field of cultural heritage are established by experts at the national, European and international levels. The experts are brought together on the technical committees of the individual standards organizations. Application of European and international standards in the field of cultural heritage, allows global harmonization of methods and their further development by involving all interested parties; all this so as to protect cultural heritage. Published standards in the field of cultural heritage describe the methods of exhibit preservation in modern and historical institutions such as museums, galleries, archives, libraries, churches, etc., and they deal with measuring temperature, humidity, measurement equipment, lighting, transport packaging, sampling, exchange of information, etc. Implementation of standards precludes the use of

inappropriate materials, procedures and insufficiently tested methods and improves the quality of work and research in the field of cultural heritage. Members of the technical committees may personally contribute to the development of certain areas of standardization, while the technical committee ISO/TC 46, *Information und Dokumentation* deals with the conservation of cultural heritage at the international level, at the European level technical committee CEN/TC 346, *Conservation of cultural property*, and at the national level in the Republic of Croatia, the technical committee HZN/546, *Preservation of cultural heritage* and the Technical Committee of HZN/46, *Library, documentation and information*. Technical Committee HZN/TC 546 and HZN/TC 46 work within the Croatian Standards Institute (HZN), national standards body of the Republic of Croatia, established by the government of the Republic of Croatia in October 2004 (based on the Regulation establishing the Croatian Standards Institute (Official Gazette 158/2004 and 44/2005) so as to achieve the aims of standardization, in line with the rules of the European Union. HZN is a full member of the International Organizations for Standardization ISO and IEC, full member of the European standards organization CEN and CENELEC and enjoys the status of a national standards body in ETSI. The protection and preservation of cultural goods are regulated by the national legislation, conventions, recommendations, strategies, professional rules, as well as standards which are on a voluntary basis, but they can also serve to support regulations or laws. In accordance with the standardization rules, standards of different levels do not conflict. Among European countries, Italy set the greatest number of original national standards in the field of cultural heritage. Based on the search results regarding published standards in the European countries, it can be concluded that until recently the majority of national standards bodies hardly dealt with this issue and that the European standardization has only in the last few years begun to develop standards in the field of cultural heritage.

37 In science and technology, the word *standard* is also used as a measurement standard, but then in French the word *étalon*, is used, and in German *Eichmaß*, (HRN EN 45020:2007, p. 8)

38 The word standardisation is *normalisation* in French, in German *Normung*; *Normungsarbeit*.

39 International Organization for Standardization

40 International Electrotechnical Commission

41 International Telecommunication Union

42 European Committee for Standardization

43 European Committee for Electrotechnical Standardization

44 The European Telecommunications Standards Institute